

En svensk stradivarius

I tre sekler har gamla stradivariusfioler ansetts så överlägsna nybyggda instrument att en violinist fortfarande kan nekas inträde till en orkester om hennes fiol är för ny. Peter Westerlund i Norberg håller på att ändra på den saken.

Sedan instrumentmakaren Antonio Stradivari dog för 274 år sedan har fiolbyggare och forskare över hela världen slitit sitt hår för att ta reda på hur det kommer sig att hans gamla instrument kan klinga som inga andra.

1972 skrev den italienska fiolmakaren Simone Sacconi i sin bok *Stradivaris hemlighet* att förklaringen var att Stradivari doppade sina instrument i kaliumsilikat för att härda träet. När det sedan visade sig att det skyddande lagret hade mycket liten effekt på ljudet tvingades han dock överge sin teori.

2003 trodde sig en amerikan vid Columbia university ha löst gåtan: perioden mellan 1645 och 1715 brukar kallas »lilla istiden« eftersom vintrarna var ovanligt kalla och somrarna nästan obefintliga. Det fick till följd att träden växte långsamt och blev väldigt täta. Enligt amerikanen ska det i sin tur ha bidragit till den harmoniska klangen i Stradivaris fioler. Problemet med hans teori var att så många andra fioler från samma tid, som byggdes med samma trä, blev mediokra.

2006 menade en ungare att det handlade om lacken. Han hade upptäckt att Stradivari bestrukit sina instrument med borsyra. Snart visade det sig dock att borsyra var vanligt

som insektsmedel i trä under 1700-talet – och inget unikt för Stradivaris instrument.

YTTERST FÅ VIOLINISTER lyckas klättra upp i den absoluta världsklassen utan att ha tillgång till en av hans fioler.

Under sin livstid byggde Stradivari omkring 1100 fioler, varav bara 600 finns kvar. De flesta av dem ägs av stiftelser, som lånar ut dem till noggrant utvalda musiker.

De mest välbevarade exemplaren har värderats till närmare 40 miljoner kronor. Priserna har stigit oavbrutet och inget har talat för att värdeökningen skulle stanna av, inte förrän den före detta matteläraren Peter Westerlund i Norberg ställde allt på ända.

När Westerlund som 20-åring flyttade till Umeå för att studera till lärare tog han med sig en blockflöjt och en gitarr. Av en slump fick han också med sig sin systers fiolstråke. På skoj började han spela med stråken mot gitarren och märkte att det lät ganska bra.

När han kort därpå hittade en reafiol för 350 kronor slog han till. Den visade sig dock inte vara något fynd. Westerlund frågade sig: Hur svårt kan det egentligen vara att bygga en egen fiol?

FOTO ANNA LILJEMALM



Ganska så svårt, visade det sig. – Jag gjorde alla fel man kan tänkas göra, den såg inte klok ut, säger Peter Westerlund.

Ändå byggde han en till. Och en till. Fem år senare hade han lyckats få till konstruktionen så pass bra att han gjorde om ett av villans mindre rum till en verkstad och startade en fiolmakarfirma vid sidan om arbetet som kemi- och matematiklärare i Norberg.

Efter ytterligare fem år sade han upp sig från skolan. Många tyckte att han var galen. Att reparera violiner och bygga någon enstaka i mån av tid var en sak, men det fanns naturligtvis skäl till att ingen annan i Sverige ägnade sig åt att bygga fioler på heltid. Alla i branschen visste att det



TONER FÖR MILJONER. Samtidigt som världens börser fortsätter att åka berg- och dalbana anses fiolen vara en säker investering.

inte gick att återskapa klangen i de gamla instrumenten. Ändå ägnade sig världens fiolmakare åt att just mäta stradivariusfiolerna för att skapa så exakta kopior som möjligt.

Men Peter Westerlund var inte intresserad av att arbeta på det sättet.

– Vem är bäst av Rembrandt och Dal? Allt går inte att mäta med linjal. Trä är ett levande material. Att det lutar lite, det är ju det som ger fiolen liv.

Han tyckte att det gav mer att spela, knacka och lyssna. Eftersom varje träbit var olik de andra fanns ingen universallösning.

– Jag lyssnar på träet och hör om det är styvt eller slapt. Man brukar prata om färger i tonen och jag försöker hitta så mycket harmoni som

möjligt. Genom att smeka träet med fingrarna och lyssna på tonen hör jag var jag ska hyvla bort trä och var jag ska vara mer försiktig.

Han var själv nöjd med resultatet, men tvingades snabbt vänja sig vid att försvara sina instrument och försöka övertala potentiella köpare och kritiker om att de faktiskt lät lika bra som många äldre instrument. De som överhuvudtaget lyssnade trodde honom inte.

– Till slut tröttnade jag. Folk kan väl åtminstone prova innan de bedömer en fiol?

I januari 2006, efter att ha byggt omkring 200 instrument, fick han en idé.

Två månader senare sjönk 70

stråkmusiker och stråklärare ner i stolarna i Södra Latins aula. I mörkret uppe på läktaren stod violinisterna Per Sandklef och Bernt Lysell. Framför dem, i skenet av en svag lampa, stod en Guadagniniviolin från 1772 uppradad bredvid en Gaglianofiol från 1766 och en 15-miljoners stradivarius från 1709. Intill dem fanns också ett nybygge av Peter Westerlund och två andra nyttillverkade fioler. Varken åhörarna eller musikerna fick veta vilken som var vilken.

Bakom blindtestet stod Svenska stråklärförbundet och Sveriges violin- och stråkmakares förbund som genast hade nappat på Westerlunds idé.

Violinisterna Sandklef och Lysell

spelade utdrag ur solosonater av Bruch, Bach och Sibelius. Låtvalen var ingen slump – tanken var att panelen skulle ges bästa möjliga förutsättningar att bedöma fiolernas styrkor och svagheter i såväl ton och volym som kvaliteten i höga och låga register.

När åhörarnas röster sammanstälts sattes en lista upp i foajén.

På sista plats: Stradivaris 15-miljonersinstrument. Vinnaren: Peter Westerlunds nybygge.

Resultatet skadade om den klassiska musikvärlden. Philip Greenberg, en amerikansk fiolåterförsäljare – och även en känd violinist och dirigent – bad om att få bli Westerlunds återförsäljare i USA. Tidigare hade Greenberg, som öppnade sin första fiolbutik i slutet av 60-talet, bara representerat fiolmakare som varit verksamma mellan 1650 och 1800.

– Peter har vad Stradivari hade, säger Greenberg. Ett genis förståelse för träets proportioner och symmetri, och en konstnärs öra för tonala resultat. Hans fioler talar, eller rentav sjunger, för sig själva.

Bertil Pohl, ordförande i Sveriges violin- och stråkmakares förbund, är inte lika lyrisk:

– Att placera sig bra i ett blindtest är naturligtvis en fjäder i hatten för byggaren, men sanningen kanske inte är riktigt så enkel.

Han påpekar att det är avgörande vilka som sitter i jury samt hur vana violinisterna är vid de olika instrumenten. Hade testet gjorts om nästa dag med nya violinister och ny jury, hade resultatet troligen blivit annorlunda.

Paul Barter som är vice ordförande i branschförbundet Sveriges violin-

DYRGRIP. En av 600 återstående fioler tillverkade av Antonio Stradivari. Denna är från 1726.



»ALLA MYTER KRING STRADIVARIUS-FIOLEN ÄR ODLADE FÖR ATT SÄLJA DEN. DET FINNS INGEN HEMLIGHET, INGET SPECIELLT RECEPT.«

byggarmästare, är inne på samma linje. Till skillnad från Westerlund har han gått en flerårig utbildning i violinbyggaryrket och innehar gesäll- och mästarbrev. I likhet med sina gamla lärare från fiolbyggarskolan i Leksand är han övertygad om att Stradivaris fioler står i en klass för sig.

– En person som är van vid att köra en Volvo kanske först inte behärskar att köra en Ferrari. Man måste lära sig att använda den på rätt sätt. På samma sätt kanske en violinist måste lära sig att spela på en stradivarius.

I DAG SÄLJS Peter Westerlunds fioler för omkring 140 000 kronor – tre och en halv promille av vad en stradivarius kan kosta. När jag träffar honom i

hans lilla verkstad i villan i Norberg suckar han över att stradivariusfiolerna alltid höjs till skyarna.

– Alla myter kring stradivariusfiolen är odlade för att sälja den. Det finns ingen hemlighet, inget speciellt recept. I själva verket finns det väldigt få stradivariusar utan sprickor och defekter.

Westerlund är naturligtvis partisk, men han har en poäng. Inte bara violinister intresserar sig för de antika fiolerna. Investorerare som förlorat stora pengar på fastigheter, konst och aktier har fått upp ögonen för 1700-talsviolinerna, vars värde stigit stadigt i mer än 50 år. I likhet med konstvärlden styrs fiolbranschen av handlare som lever på att köpa och sälja antika hantverk. Så länge de kan sälja

stradivariusfioler för 40 miljoner kronor kommer de gladeligen att fortsätta med det. De låter sig inte påverkas av ett futtigt experiment i Södra Latins aula.

– Om en stradivarius vid närmare granskning visar sig vara tillverkad av en okänd byggare, sjunker priset med 99 procent, säger Peter Westerlund. Det är fortfarande samma fiol, den låter likadant, men upplevelsen och värdet förändras.

Han påpekar att det fanns flera duktiga fiolbyggare på 1700-talet. Antonio Stradivari var en av dem. Giovanni Battista Guadagnini en annan. Joseph Gagliano ytterligare en.

– Under den här perioden gjordes många fantastiska fioler. Man var inne i en gyllene era. Men jag är övertygad om att vi är inne i en sådan nu också. Dagens instrument håller hög klass, men folk ser inte det. Konst bedöms inte av nutiden, utan av framtiden. Kanske kommer man att inse senare hur bra dagens fioler faktiskt är.

Peter Westerlund håller dock med om att det finns något smått magiskt med att höra ett klassiskt stycke framföras på ett tränstrument som är tillverkat för flera hundra år sedan.

– Det kan hända att världens bästa fiol är en stradivarius. Många är fantastiska, både som konstverk och tonverktyg. Men man ska inte tro att *alla* stradivariusfioler är överlägsna allt som byggs i dag.

ANNA LILJEMALM

TORSDAG 22 MARS Göteborgs symfoniker, dirigerade av Gustavo Dudamel, framför *Don Juan* och *Also sprach Zathustra* av Strauss, samt *Pukvirveln* av Haydn. Orkestern äger en stradivarius från 1697, som förvaras i kassaskåp när den inte används.